

Skrzynki lęgowe dla ptaków

Rozwój działalności człowieka spowodował znaczne zmiany w krajobrazie, z którego w zastraszającym tempie znikają stare drzewostany i pojedyncze drzewa (np. przydomowe), a nowoczesna zabudowa pozbawiona jest szczelin i zakamarków. W efekcie często brakuje naturalnych dziupli, w których mogłyby się zagnieżdżyć i rozmnażać ptaki.

Ptaki gniazdujące w dziuplach określamy mianem dziuplaków. Wielu z nich możemy pomóc, rozwieszając na drzewach lub na ścianach budynków skrzynki lęgowe (inaczej budki lęgowe, rzadziej stosowana jest nazwa domki lęgowe). Jednakże należy pamiętać, że aby budka nie stała się dla lokatorów śmiertelną pułapką, musi być wykonana i zawieszona w sposób właściwy. Prekursorem ochrony ptaków w Polsce poprzez skrzynki lęgowe i autorem ich polskiej nazwy był wybitny ornitolog, profesor Jan Sokołowski (ur. 24 maja 1899 r., zm. 7 kwietnia 1982 r.). Na podstawie własnych doświadczeń skonstruował proste w wykonaniu skrzynki lęgowe dla najliczniejszych krajowych dziuplaków. Ich opisy opublikował już w roku 1928. Nakreślił więc tym samym drogę działania, prowadzącą do zwiększenia liczebności ptaków w różnych środowiskach.

Istotne znaczenie odgrywa **materiał**, z jakiego wykonana jest skrzynka. Najlepszym materiałem jest drewno odporne na warunki atmosferyczne. Nie należy używać do tego celu płyt wiórowych ani sklejek, które już po kilku sezonach rozmakają i nie zapewniają odpowiedniej ochrony. Grubość deski jest również ważna – zaleca się, aby wynosiła ona co najmniej 18 mm. Cieńsze deski nie zapewniają odpowiedniej izolacji termicznej. Desek do produkcji budek lęgowych nie należy heblować, gdyż ich chropowata struktura ułatwia ptakom poruszanie

się po nich. Ważnym elementem jest specjalny klocek na przedniej ścianie skrzynki, przedłużający otwór wlotowy, co utrudnia włożenie do wnętrza łapy przez drapieżnika. W celu podniesienia wytrzymałości deski można **zaimpregnować** – najlepiej do tego celu nadaje się pokost lniany, który jest produktem pochodzenia naturalnego. Dodatkowo zabezpieczyć można również daszek, co znacznie wydłuży żywotność budki, dobrym materiałem do tego celu jest papier smołowany lub linoleum. Kolejnym niezbędnym elementem w konstrukcji budek jest zawias, umożliwiający otwarcie budki oraz jej wyczyszczenie – inaczej będzie ją wypełniał stary, gnijący materiał gniazdowy, będący siedliskiem różnych pasożytów ptaków. W związku ze zróżnicowaniem budowy i biologii lęgowej ptaków oraz ich preferencji siedliskowych, opracowano wiele modeli przeznaczonych dla różnych gatunków ptaków.

Modele i opisy najpopularniejszych skrzynek lęgowych dla ptaków

Skrzynka lęgowa typ A i A1

Głównymi gatunkami zasiedlającymi skrzynki typu A1 są: **mucholówka żalobna** oraz sikory: **modraszka** (najczęściej), **czubatka** i **sosnówka**. Natomiast budki typu A zasiedlają najczęściej: **wróbki**, **mazurki**, sikory **bogatki**.

Budki te należy wieszać na wysokości od 3 do 5 metrów. Jeśli chcemy, żeby zostały zasiedlone przez bogatkę czy mazurka, to najlepszym miejscem montażu jest pień drzewa. Natomiast zawieszona na ścianie budynku z bardzo dużym prawdopodobieństwem zostanie zajęta przez wróbla.

Należy pamiętać, żeby budka nie była wystawiona na długotrwałe i bezpośrednie działanie promieni słonecznych (unikamy

jej montażu otworem wlotowym w kierunku południowym). Istotne jest również, aby w pobliżu otworu wlotowego nie znajdowały się żadne gałęzie, mogące służyć jako podparcie dla drapieżników – koty, kuny czy sroki mogą sięgnąć z takiej gałęzi do wnętrza budki i splądrować lęg.

Przyjmuje się, że minimalny odstęp między budkami typu A i A1, powinien wynosić 20–30 metrów (Gromadzki i Cofta 2004). Wynika to z terytorialności niektórych gatunków oraz zapobiega zwiększonej presji drapieżniczej.

Skrzynka lęgowa typ B

Gatunkiem najliczniej zasiedlającym ten rodzaj skrzynki jest **szpak**; rzadziej: **kowalik**, **pleszka**, **bogatka**, **krętogłów**, **jerzyk**, **wróbki** i **mazurek**. Szpaki zajmują najczęściej budki w pobliżu rozległych terenów otwartych: pól, łąk, nieużytków. Unikają natomiast zwartych kompleksów leśnych. Budkę typu B należy montować na wysokości od 3 do 5 metrów, na pniach drzew, budynkach czy słupach. Należy pamiętać, żeby nie była wystawiona na długotrwałe i bezpośrednie działanie promieni słonecznych.

Skrzynka lęgowa typ D

Budka lęgowa typu D przeznaczona jest dla większych dziuplaków, takich jak: **kawka**, sowa **włochatka**, **dudek**, **siniak**, **kraska**; ale często zdarza się, że zasiedlają ją również **kowalik** i **pleszka**. Model ten należy montować zdecydowanie wyżej niż A i B, najlepiej na wysokości 7–10 m. Lokalizacja i zagęszczenie budek typu D uzależnione jest od gatunku.

Skrzynka lęgowa półotwarta dla kopciuszka

Jeśli chcemy, aby budka została zajęta przez kopciuszka, pliszkę siwą, czy też mucholówkę szarą, powinniśmy ją zawiesić na wysokości około 3–4 m, w miejscu z wolnym dostępem do gniazda. Natomiast jeśli skrzynka ma służyć strzyżkowi albo rudzikowi, należy ją zamontować na wysokości do 1 metra w miejscach dobrze osłoniętych. Odległość między budkami dla wszystkich wymienionych gatunków: 15-30 metrów.

Z uwagi na fakt, że jest to budka półotwarta i prawdopodobieństwo wybrania jaj oraz piskląt przez drapieżne ssaki (kot, kuna) z jej dachu jest bardzo duże (w porównaniu

Skrzynka lęgowa typ A

Skrzynka lęgowa typ B

Skrzynka lęgowa typ D

ze skrzynkami zamkniętymi), zaleca się zawieszanie jej tylko na ścianach budynków i murów, których gładka powierzchnia uniemożliwia wspinanie się opisywanych drapieżników. Zdecydowanie też z tej przyczyny odradza się rozwieszanie tego modelu na drzewach (Gromadzki i Cofta 2004).

Skrzynka lęgowa półotwarta dla pustułka

Jeszcze kilkadziesiąt lat temu był to w Polsce gatunek ekstensywnie użytkowanego i urozmaiconego krajobrazem rolniczym. Ponieważ taki krajobraz rolniczy stopniowo niestety zanika, obecnie pustułka zmiesza tam swoją liczebność, a najwyższe zagęszczenia osiąga w dużych miastach (Betleja 2007). Ten niewielki sokół poza miastami lęgnie się w opuszczonych gniazdach innych ptaków, przede wszystkim wron i srok. W miastach wybiera różnego rodzaju załomy oraz wnęki wysokich budynków mieszkalnych i przemysłowych, kościołów i zamków. W związku z coraz większą liczbą remontów związanych z termomodernizacją budynków i likwidacją wszelkich nieszczelności w murach, ptakom tym zaczęło brakować miejsc do gniazdowania. Dlatego też skonstruowano specjalną budkę lęgową dla pustułka w postaci przestronnej skrzynki z szerokim i prostokątnym otworem wlotowym specjalnie dopasowanym do tego właśnie ptaka. Wysokość wieszania nie mniejsza niż 5–6 m. Odległość między budkami powinna wynosić od 100 do 300 m.

Skrzynka lęgowa dla jerzyka

Pierwotnie jerzyki gnieździły się w szczelinach skał oraz w dziuplach starych i wysokich drzew, które obecnie wciąż są ich siedliskami w naszym kraju, jednak głównie wykorzystują one zakamarki w elewacji wysokich budynków w miastach (Zieliński 2007).

Są to ptaki towarzyskie, tworzące małe kolonie, dlatego budki lęgowe dla jerzyków należy montować w skupiskach (np. po 5 sztuk w jednej linii, skrzynka przy skrzynce) na ścianach bloków i wysokich kamienic, zaraz pod okapami. Minimalna wysokość wieszania to 5 metrów od ziemi (powyżej II piętra). Należy pamiętać, aby był zapewniony do budek swobodny dołot oraz żeby unikać ich południowej ekspozycji.

Uwzględniając kolonijność jerzyków i doświadczenia z zachodniej Europy,

Skrzynka dla jerzyka

w Warszawie i Zielonej Górze w ostatnich latach postawiono pierwsze w kraju specjalne wieże lęgowe dla jerzyków, czyli wysokie, metalowe słupy zwieńczone całym „blokami” skrzynek lęgowych dla tych ptaków (Bocheński i in. 2013).

Różnice między budkami drewnianymi i z trocinobetonu oraz uwagi dotyczące montażu

Najpowszechniej stosowanymi budkami w Polsce są skrzynki drewniane. W zależności od producenta cechują się one bardzo różną jakością wykonania, co w przypadku budek montowanych wysoko na budynkach ma bardzo duże znaczenie. Oddziaływanie niekorzystnych warunków atmosferycznych na wysokich blokach jest dużo większe niż np. wśród drzew. Silne wiatry, zacinający deszcz i nasłonecznienie powodują, że kiepskiej jakości budki z drewna niszczeję i rozpadają się już po roku lub dwóch, co jest szczególnie niebezpieczne dla ludzi (możliwość upadku elementów z dużej wysokości), a także niweczy estetykę starannie ocieplonego i pomalowanego budynku. Stąd najlepiej stosować skrzynki lęgowe od wyspecjalizowanych producentów, skręcane na wkręty i co najmniej dwukrotnie zabezpieczonych impregnatami. Wtedy mamy pewność, że posłużą one ptakom i otoczeniu znacznie dłużej.

Zdecydowanie rzadziej stosuje się w Polsce budki lęgowe z trocinobetonu (mieszanka betonu i trocin), a są to produkty które raz zamontowane będą służyć ptakom przez wiele lat. Budki wykonane z trocinobetonu znajdują zastosowanie głównie w przypadku rozwieszania ich na budynkach. Jednak ze względu na ich koszt (przeważnie są one droższe o co najmniej 50% od tych z drewna) oraz mniejszą dostępność inwestorzy częściej decydują się na modele drewniane. Budki trocinobetonowe ze względu na swój duży ciężar muszą być montowane do ściany budynku i dopiero obkładane materiałem izolującym.

Więcej informacji o ptakach zasiedlających skrzynki lęgowe, wyborze, budowie, zawieszaniu i użytkowaniu skrzynek znajdzie Czytelnik w przystępnie napisanych opracowaniach: Rohrbach (1997), Gromadzkiego i Cofta (2004), Mikuska (2012) oraz Bocheńskiego i in. (2013); przy czym niektóre z nich można pobrać

Skrzynka lęgowa typ kopciuszek

Ze względu na działalność człowieka wiele ptaków nie znajduje naturalnego schronienia w dziuplach. Można im pomóc rozwieszając skrzynki lęgowe Fot. Mateusz K. Wójcik

bezpłatnie w plikach PDF pod podanymi niżej adresami.

Literatura

- Betleja J. 2007. Pustułka *Falco tinnunculus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2000. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań: 160–161.
- Bocheński M., Ciebiera O., Dolata P.T., Jerzak L., Zbryryt A. 2013. Ochrona ptaków w miastach. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski. www.wnb.uz.zgora.pl/assets/files/didactic/2013_ptaki_w_mieście.pdf
- Gromadzki M., Cofta T. 2004. Czy budki lęgowe rozwiążą problem ochrony dziuplaków? Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Gdańsk. www.trojmiejaskagrupaotop.weebly.com/uploads/2/5/9/7/25979747/budki_legowe_otop.pdf
- Mikusek R. 2012. Budki dla ptaków. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Kraków. www.rmikusek.pl/pdf/popularno_naukowe/2_38.Budki2012.pdf
- Rohrbach C. 1997. Domki dla ptaków. MULTICO Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Szokalski M., Wojtatowicz J. 1989. Ptaki w ogrodzie. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Zieliński P. 2007. Jerzyk *Apus apus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2000. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań: 284–285.

Mateusz Konrad Wójcik

Autor z wykształcenia jest magistrem ochrony środowiska, absolwentem Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Właściciel firmy **MKW Pracownia Przyrodniczo-Rolna** www.mkwpracownia.pl, która od 2011 r. zajmuje się m.in. produkcją budek lęgowych.